

Financiën van het secundair onderwijs, 1998–2003

T.B. Pang

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2005.
Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2003–2004	= 2003 tot en met 2004
2003/2004	= het gemiddelde over de jaren 2003 tot en met 2004
2003/'04	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2003 en eindigend in 2004
2001/'02–2003/'04	= boekjaar enz., 2001/'02 tot en met 2003/'04

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

In 2003 bedroegen de totale exploitatielasten van het door de overheid bekostigde secundair onderwijs 9,0 miljard euro, dit is 34 procent van de totale onderwijsuitgaven¹⁾. Hiertegenover stonden de baten uit rijksbijdragen (7,6 miljard euro), overige overheidsbijdragen (0,6 miljard euro), werk voor derden (0,2 miljard euro) en overige baten (0,6 miljard euro). Er werd een positief exploitatieresultaat geboekt van 63 miljoen euro. Dat is de helft minder dan in 2002. Hoewel de financiële situatie van de instellingen in het secundair onderwijs als geheel gezond mag worden genoemd, is in de laatste verslagjaren sprake van teruglopende exploitatieresultaten en dalende solvabiliteits- en liquiditeitsratio's.

1. Inleiding

Het CBS stelt jaarlijks statistieken samen over de financiën van het (gesubsidieerd) onderwijs in Nederland. Voor een belangrijk deel gaat het hierbij om instellingen op het gebied van het primair onderwijs (PO), secundair onderwijs (SO) en tertiair onderwijs (TO). Deze financiële gegevens zijn enerzijds afkomstig van de rijks- en gemeentelijke boekhoudingen, anderzijds van de onderwijsinstellingen zelf.

Vanaf het verslagjaar 1997 zijn de instellingen op het gebied van het secundair onderwijs (SO)²⁾, uitgezonderd het speciaal voortgezet onderwijs (SVO), verplicht om een uitgebreid financieel jaarverslag bij het ministerie in te dienen. Deze verplichting bestaat ook voor het tertiair onderwijs (HBO en WO). De instellingen leveren hun gegevens aan bij de Centrale Financiën Instellingen (CFI), een agentschap van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Voor het primair onderwijs (basisscholen) zal het pas na 2006 verplicht worden om een financieel verslag te maken en de desbetreffende data te leveren aan CFI. In augustus 2006 wordt lumpsum financiering bij het primair onderwijs ingevoerd.

Het CFI stelt de instellingsgegevens aan het CBS ter beschikking. Hierdoor wordt extra bevraging door het CBS voorkomen. Het CBS kan hierdoor meer inzicht krijgen in het bestedingspatroon van de instellingen. Gebleken is dat er ook vanuit het (onderwijs)veld grote behoefte bestaat aan gedetailleerde financiële gegevens over het onderwijs. Daarbij is er ook grote vraag naar internationaal vergelijkbare cijfers. Hiertoe verstrekt het CBS jaarlijks gegevens aan bijvoorbeeld de Organisatie voor Economische Samenwerking (OESO) en Eurostat (het statistisch bureau van de Europese Unie). De uitkomsten van de instellingen binnen het

tertiair onderwijs (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs) zullen in een apart artikel worden gepubliceerd. Dit artikel beperkt zich tot de financiën van het secundair onderwijs. Voor een totaaloverzicht van de financiële onderwijsstatistieken wordt verwezen naar de online databank StatLine en de papieren publicatie Jaarboek Onderwijs in cijfers. Dit jaarboek is via www.cbs.nl te raadplegen.

Paragraaf 2 geeft een toelichting op de wijze van gegevensverzameling. In paragraaf 3 wordt in het kort ingegaan op de bekostiging van het VO en BVE en de denominatie (zie punt 3.3). Vervolgens worden in paragraaf 4 financiële uitkomsten van de onderwijsinstellingen gepresenteerd.

2. Verzameling van de gegevens

2.1 Exploitatiegegevens, balansen en investeringen

De twee belangrijkste subsidiegevers op het terrein van onderwijs zijn het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). De agrarische instellingen, het zogeheten groen onderwijs, ressorteren onder het Ministerie van LNV. De financiële jaarverslagen zijn onderworpen aan vaste voorschriften en controle vindt plaats door de instellingsaccountants. De financiële jaarverslagen worden vervolgens door het CFI gecontroleerd en verwerkt. Deze gegevens worden in elektronische vorm aan het CBS geleverd. Het CBS controleert en publiceert deze gegevens in de vorm van statistische overzichten, waaruit overigens geen gegevens van individuele instellingen kunnen worden afgeleid. De financiële gegevens zijn in principe 'standaard boekhoudgegevens' zoals een overzicht van de lasten en baten en de balans.

3. Bekostiging en denominatie

3.1 Personele en materiële lasten

Het VO en BVE worden sinds 1997 volgens het 'lumpsum'-systeem bekostigd. Dit houdt in dat de overheid jaarlijks een totaal

Tabel 1
Kerncijfers Secundair Onderwijs, kwantitatieve gegevens, 1998–2003¹⁾

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Aantal instellingen</i>						
Secundair Onderwijs	731	748	755	748	753	738
w.v.						
Voortgezet Onderwijs	648	668	676	672	680	667
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	83	80	79	76	73	71
<i>Aantal personeelsleden in fte's (x 1 000)</i>						
Secundair Onderwijs	100,8	103,9	108,9	115,1	120,8	124,1
w.v.						
Voortgezet Onderwijs	65,8	67,3	72,0	75,6	79,1	81,7
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	35,0	36,6	36,9	39,5	41,7	42,4
<i>Aantal deelnemers (x 1 000)</i>						
Secundair Onderwijs	1 470,5	1 483,4	1 510,5	1 526,3	1 546,9	1 557,5
w.v.						
Voortgezet Onderwijs	885,1	891,0	894,2	904,5	913,6	925,6
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	585,4	592,4	616,3	621,8	633,3	631,9
<i>Aantal gediplomeerden (x 1 000)</i>						
Secundair Onderwijs	278,7	276,1	282,6	279,6	285,6	292,6
w.v.						
Voortgezet Onderwijs	165,7	161,0	162,8	152,1	157,2	158,6
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie (Middelbaar Beroepsonderwijs)	113,0	115,1	119,8	127,5	128,4	134,0

¹⁾ Inclusief Speciaal Voortgezet Onderwijs en Agrarisch Onderwijs.

Het Speciaal Voortgezet Onderwijs (SVO) – voorheen voortgezet speciaal onderwijs/ moeilijk lerende kinderen (vso-mlk) en voortgezet speciaal onderwijs/ leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso-lom) – hoeft geen financiële jaarverslagen in te dienen.

Bron: Kerncijfers Onderwijs Cultuur en Wetenschap.

bedrag aan de instellingen ter beschikking stelt. De instellingen hebben een grote mate van bestedingsvrijheid, omdat er in het algemeen geen centrale bestedingsvoorschriften worden gegeven. Ze zijn – zoals al genoemd – wel verplicht om een financieel jaarverslag bij de betreffende ministeries in te dienen. De zelfstandige instellingen bij het speciaal voortgezet onderwijs (SVO) die sinds 1998 onder de Wet op het Voorgezet Onderwijs (WVO) vallen, hebben nog het declaratiesysteem en hoeven geen financiële jaarverslagen in te dienen. Laatstgenoemde groep valt dus buiten de waarneming. Het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie vallen onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB).

3.2 Huisvesting

Op 1 januari 1997 zijn de taken en bevoegdheden op het terrein van de onderwijshuisvesting voor het VO (openbaar en bijzonder) overgedragen van het Ministerie van OCW aan de gemeenten. De schoolbesturen zijn sindsdien verantwoordelijk voor het binnenonderhoud en de gemeenten zijn verantwoordelijk voor de overige taken op het gebied van onderwijshuisvesting zoals het onderhoud van de buitenkant, de nieuwbouw en de uitbreiding van de schoolgebouwen. De gemeenten krijgen hiervoor een vergoeding via de algemene uitkering uit het gemeentefonds. Er bestaat sinds 1997 ook de mogelijkheid voor gemeenten om de verantwoordelijkheid voor schoolgebouwen 'door te decentraliseren' naar schoolbesturen. In een aantal gevallen is dat ook gebeurd, waarbij het overigens vooral ging om overdracht van het buitenonderhoud. Voor een zorgvuldige interpretatie van de in dit artikel getoonde cijfers dient dus te worden gerealiseerd dat een deel van het geld dat is gemoed met huisvesting (zowel exploitatielasten als investeringen) buiten de instellingen om gaat en onderdeel uitmaakt van de gemeentebegrotingen. Momenteel wordt door het CBS nader onderzoek gedaan naar de 'optelbaarheid' van de afzonderlijke cijfers over onderwijsinstellingen en gemeenten.

Het BVE is zelf verantwoordelijk voor de huisvesting en financiert dit uit de algemene Rijksbijdrage of via leningen.

3.3 Denominatie

De onderwijsinstellingen in Nederland kunnen worden ingedeeld naar levensbeschouwelijke richting, de zogenaamde denominatie.

De populatie kan verdeeld worden in het openbaar en bijzonder onderwijs. Tot het openbaar onderwijs worden de gemeentelijke en rijkscholen gerekend. De rijkscholen zijn jaren geleden overgedragen aan gemeentebesturen of algemeen bijzondere besturen. De toelating van leerlingen bij het bijzonder onderwijs kan aan regels onderworpen zijn. Het openbaar onderwijs kent geen toelatingsregels. Het bijzonder onderwijs bestaat uit de rooms-katholieke, protestants-christelijke, gereformeerde, reformatische, evangelische, remonstrantse, algemeen bijzondere, antroposofische, islamitische, joodse en samenwerkingsscholen.

De uitkomsten van de financiën van de VO-onderwijsinstellingen zijn niet (meer) goed onder te verdelen in 'openbaar' en 'bijzonder'. Veel openbare scholen verzelfstandigen, waardoor ook zij hun geld rechtstreeks van het Rijk krijgen, net als in het bijzonder onderwijs. Daarbij komt nog een toenemend aantal combinaties van de openbare en bijzondere scholen onder één bestuur. Financiële uitkomsten onderverdelen naar denominatie zou mogelijk tot verwarring leiden en dit is hier dan ook achterwege gelaten. Het BVE kent overigens geen openbaar onderwijs.

4. Resultaten

4.1 Exploitatie

In 2003 bedroeg het totaal van de baten in het secundair onderwijs 9,0 miljard euro, waarvan 5,4 miljard bij het VO en 3,6 miljard bij het BVE (tabel 6). De totale baten zijn tussen 1998 en 2003 met 51 procent toegenomen. Het grootste deel van de baten bestaat uit de rijksbijdragen. Bij het VO werd in 2003 90 procent van de baten gedekt door rijksbijdragen, bij het BVE was dat 75 procent. Het BVE ontvangt voor educatie en inburgering ook nog een deel van de gemeenten.³⁾

Het grootste deel van de exploitatielasten bestaat uit de personele lasten. Deze zijn in de periode 1998–2003 in het SO met 50 procent toegenomen. De materiële uitgaven bestaan vooral uit de afschrijvingen, huisvestingslasten en overige instellingslasten (o.a. administratie en beheer, leermiddelen). Bepaalde kostenposten springen er qua ontwikkeling uit. Zo zijn de afschrijvingen tussen 1998 en 2003 bij het VO verdubbeld, het BVE had een stijging van 34 procent. Bij de huisvestingslasten van het VO zijn de schoonmaakkosten en de betalingen aan huren in vijf jaar tijd met

Tabel 2
Exploitatielasten Secundair Onderwijs, totaal en per deelnemer, 1998–2003

		Exploitatielasten		Jaarmutaties		Aantal deelnemers	Bedrag per deelnemer		Jaarmutaties
		in lopende prijzen	in constante prijzen (1998=100)	in lopende prijzen	in constante prijzen (1998=100)		in lopende prijzen	in constante prijzen (1998=100)	
		<i>mln euro</i>		<i>%</i>		<i>personen</i>	<i>euro</i>		<i>%</i>
Secundair Onderwijs	1998	5 942	5 942	.	.	1 415 283	4 198	4 198	.
	1999	6 424	6 327	8	6	1 387 025	4 631	4 562	10
	2000	6 987	6 622	9	5	1 400 150	4 991	4 729	8
	2001	7 543	6 793	8	3	1 416 692	5 324	4 795	7
	2002	8 372	7 314	11	8	1 431 866	5 847	5 108	10
	2003	8 982	7 624	7	4	1 448 825	6 199	5 262	6
w.v.									
Voortgezet Onderwijs	1998	3 586	3 586	.	.	798 500	4 491	4 491	.
	1999	3 913	3 854	9	7	798 708	4 899	4 825	9
	2000	4 272	4 048	9	5	797 833	5 354	5 074	9
	2001	4 640	4 178	9	3	798 200	5 813	5 235	9
	2002	5 045	4 407	9	5	805 333	6 264	5 472	8
	2003	5 460	4 635	8	5	816 108	6 691	5 679	7
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	1998	2 356	2 356	.	.	616 783	3 820	3 820	.
	1999	2 511	2 473	7	5	588 317	4 268	4 204	12
	2000	2 716	2 574	8	4	602 317	4 509	4 273	6
	2001	2 903	2 614	7	2	618 492	4 694	4 227	4
	2002	3 328	2 907	15	11	626 533	5 311	4 640	13
	2003	3 521	2 989	6	3	632 717	5 565	4 724	5

respectievelijk 83 en 92 procent sterk gestegen. De totale kosten voor het SO van administratie- en beheer en inventaris, apparatuur en leermiddelen (onderdelen van de overige instellingslasten) zijn in de periode 1998–2003 meer dan verdubbeld (van 326 mln euro naar 698 mln euro).

De lastenstijgingen vloeien vooral voort uit onderwijscao's gericht op verbetering van arbeidsvoorwaarden, bevordering van ict-onderwijs op scholen, wegwerken van achterstallig onderhoud, verbetering van leermiddelen en decentralisatie van beheers-taken.

Tot en met 2001 was over het algemeen sprake van stijgend positieve exploitatieresultaten bij zowel het VO als bij het BVE. Bij het VO daalde het resultaat in 2002 en 2003. Dat heeft vooral te maken met de relatief sterke stijgingen van de kosten van salarissen en sociale lasten (8%) en de huisvestingslasten (11%) ten opzichte van 2002. Bij het BVE daalde het resultaat in 2002, maar in 2003 was er sprake van een licht herstel.

De lasten in het VO zijn, met uitzondering van 2002, sterker gestegen dan in het BVE. Het aantal deelnemers (tabel 2) is omgerekend naar kalenderjaargemiddelden, omdat de financiële gegevens betrekking hebben op een kalenderjaar. Alle deelnemers worden voor één meegeteld, ook al volgen ze – zoals bij educatie voorkomt – geen voltijdonderwijs. Een kwart van het totale BVE bestaat uit deelnemers aan basiseducatie. Dit verklaart met name de verschillen in de (hoogte van) de uitkomsten tussen het VO en BVE.

In de periode 1998–2003 zijn de exploitatielasten van het SO (in lopende prijzen) harder gestegen dan het BBP. Deze stijging blijkt ook flink sterker te zijn geweest dan op basis van prijsontwikkelingen kan worden verklaard.

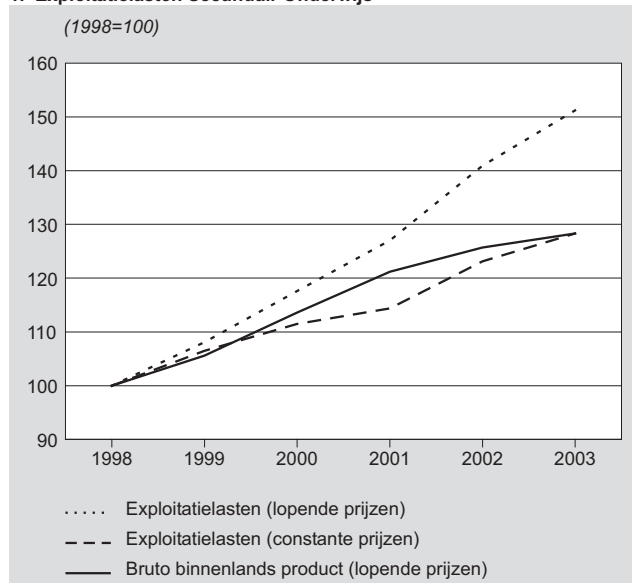
4.2 Investerings

Onderwijsinstellingen in het SO investeerden in 2003 803 miljoen euro. Opvallend daarbij is de piek bij het BVE. In de periode 1998-2003 zijn de investeringen binnen het SO jaarlijks toegenomen. Het niveau lag in 2003 meer dan twee keer zo hoog als in 1998. Benadrukt dient te worden dat cijfers voor het VO geen compleet beeld bieden van de investeringen ten behoeve van het VO, omdat investeringen ook door gemeenten (kunnen) worden gedaan. In 2003 ging bij het BVE bijna driekwart van het totaal BVE-investeringen naar huisvesting, bij het VO was dat ruim de helft van het totaal VO-investeringen.

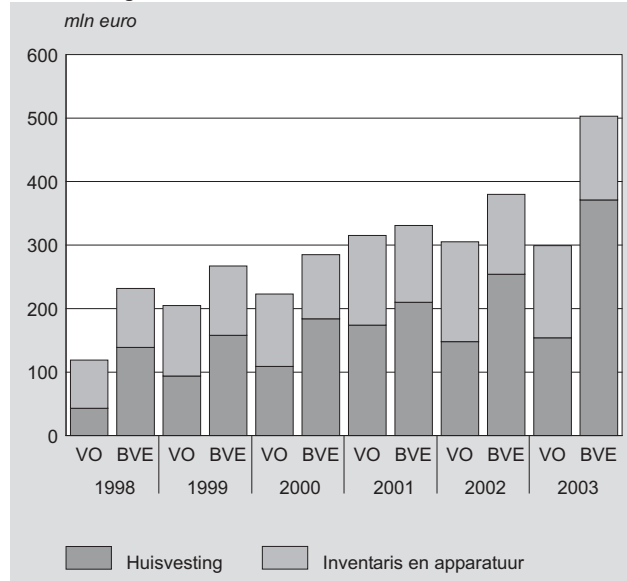
4.3 Kengetallen

Financiële kengetallen zijn verhoudingscijfers (ratio's), die gebruikt worden om inzicht te krijgen in de financiële structuur en positie van (groepen van) bedrijven of instellingen. Dergelijke cijfers (liquiditeit, solvabiliteit, rentabiliteit en dergelijke) zijn heel

1. Exploitatielasten Secundair Onderwijs

2. Investerings

Tabel 3
Investerings Secundair Onderwijs, 1998–2003

		1998	1999	2000	2001	2002	2003
		<i>mln euro</i>					
Secundair Onderwijs	Totaal	351	472	508	647	685	803
	Huisvesting	182	252	293	384	402	526
	Inventaris en apparatuur	169	220	215	262	283	277
w.v. Voortgezet Onderwijs	Totaal	119	205	223	315	305	300
	Huisvesting	43	94	109	174	148	154
	Inventaris en apparatuur	76	111	114	141	157	145
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	Totaal	232	267	285	331	380	503
	Huisvesting	139	158	184	210	254	371
	Inventaris en apparatuur	93	109	101	121	126	132

gebruikelijk in het bedrijfsleven en ook voor onderwijsinstellingen is in het verleden al nagedacht over wat bruikbare standaarden zijn. Uit de literatuur zijn echter geen eenduidige normen voor onderwijsinstellingen af te leiden met betrekking tot de vraag wat een 'goede' liquiditeit of solvabiliteit is. Zo wordt in het (risicovollere) bedrijfsleven in het algemeen een solvabiliteit tussen 33 en 50 procent als 'goed' aangemerkt. Voor de solvabiliteit van onderwijsinstellingen circuleren percentages variërend van 20 tot 40 procent.

De kengetallen worden onder andere met behulp van de balans berekend. De balansgegevens voor de instellingen binnen het SO worden weergegeven in tabel 7. Voor het hanteren van de ratio's moesten dus arbitraire keuzes worden gemaakt, die hieronder worden toegelicht.

4.3.1 Liquiditeitsratio

De financiële positie van de instellingen kan als voldoende worden beschouwd bij een liquiditeitsratio (quotient van vlottende activa en kortlopende schulden) groter dan of gelijk aan 1. Dit houdt in dat de instellingen op korte termijn aan hun verplicht-

tingen kunnen voldoen. In 2003 bedroeg de liquiditeitsratio bij het VO 1,7. Dit is beduidend hoger dan bij het BVE (1,2). Bij beide onderwijssoorten is er dus als groep sprake van een financieel gezonde situatie. Wel valt het op dat de liquiditeitsratio in de periode 1998–2003 een dalende trend vertoont. Benadrukt dient te worden dat aan de hand van deze overzichten geen uitspraken kunnen worden gedaan over de financiële positie van individuele instellingen. Deze kan uiteraard sterk variëren.

4.3.2 Solvabiliteitsratio

De financiële positie van de instellingen kan als voldoende worden beschouwd bij een solvabiliteitspercentage (quotient van het eigen vermogen en het balanstotaal, vermenigvuldigd met 100) groter dan of gelijk aan 30. De solvabiliteit geeft aan hoe de bezittingen zijn gefinancierd, namelijk met eigen of vreemd vermogen. In 2003 was het solvabiliteitspercentage bij het BVE 51,2. Uit de tabel 5 en grafieken 3 en 4 wordt goed zichtbaar dat – hoewel steeds sprake is van meer dan voldoende solvabiliteit – het niveau in het besproken tijdvak lager is komen te liggen.

Tabel 4
Liquiditeitsratio Secundair Onderwijs, 1998–2003

		Vlottende activa	Kortlopende schulden	Liquideitsratio ¹⁾
		<i>mln euro</i>		%
Secundair Onderwijs	1998	1 834	986	1,9
	1999	1 832	1 075	1,7
	2000	2 075	1 266	1,6
	2001	2 307	1 416	1,6
	2002	2 345	1 526	1,5
	2003	2 319	1 593	1,5
w.v.				
Voortgezet Onderwijs	1998	1 123	511	2,2
	1999	1 126	573	2,0
	2000	1 294	682	1,9
	2001	1 468	782	1,9
	2002	1 504	853	1,8
	2003	1 482	879	1,7
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	1998	710	475	1,5
	1999	706	502	1,4
	2000	781	584	1,3
	2001	838	633	1,3
	2002	841	672	1,3
	2003	837	714	1,2

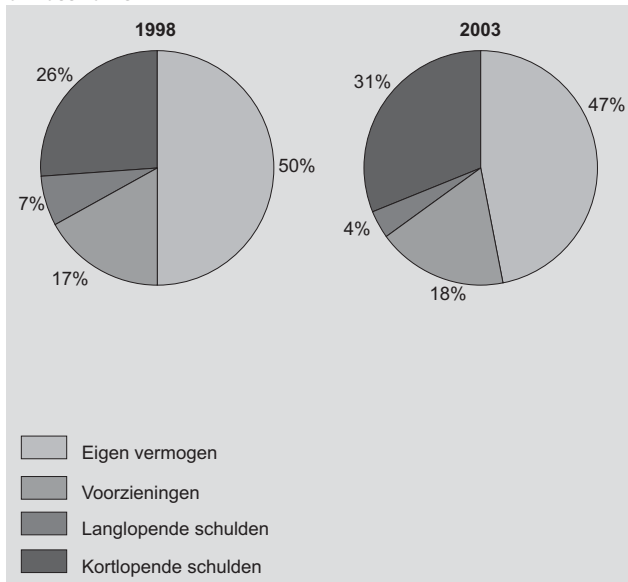
¹⁾ Groter dan of gelijk aan 1 is voldoende.

Tabel 5
Solvabiliteitsratio Secundair Onderwijs, 1998–2003

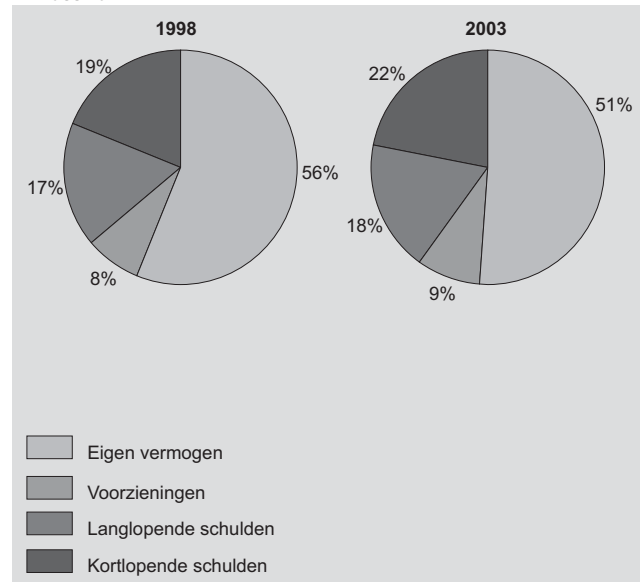
		Eigen vermogen	Balanstotaal	Solvabiliteitsratio ¹⁾
		<i>mln euro</i>		%
Secundair Onderwijs	1 998	2 391	4 489	53,3
	1 999	2 515	4 751	52,9
	2 000	2 546	5 202	48,9
	2 001	2 799	5 711	49,0
	2 002	2 941	6 049	48,6
	2 003	3 045	6 326	48,1
w.v.				
Voortgezet Onderwijs	1 998	991	1 979	50,1
	1 999	1 079	2 133	50,6
	2 000	1 115	2 410	46,3
	2 001	1 240	2 750	45,1
	2 002	1 308	2 923	44,8
	2 003	1 335	2 987	44,7
Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie	1 998	1 400	2 509	55,8
	1 999	1 436	2 618	54,8
	2 000	1 431	2 792	51,3
	2 001	1 559	2 961	52,7
	2 002	1 633	3 126	52,2
	2 003	1 710	3 339	51,2

¹⁾ Groter dan of gelijk 30 is voldoende.

3. Passiva VO

4. Passiva BVE

5. Gebruikte afkortingen

bbl	beroepsbegeleidende leerweg (voorheen bbo)
bbo	beroepsbegeleidend onderwijs (zie ook bbl)
BBP	Bruto Binnenlands Product
bol	beroepsopleidende leerweg (voorheen mbo)
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CFI	Centrale Financiën Instellingen
fte's	fulltime equivalents
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
ict	informatie- en communicatietechnologie
ivbo	individueel voorbereidend beroepsonderwijs
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
lom	leer- en opvoedingsmoeilijkheden (zie lwoo)
lwoo	leerwegerondersteunend onderwijs (voorheen vso-lom en ivbo, zie ook vmbo)
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (zie ook vmbo)
mbo	middelbaar beroepsonderwijs (zie ook bol)
mlk	moeilijk lerende kinderen (zie ook pro)
NT2	Nederlands als Tweede Taal
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking
po	primair onderwijs
pro	praktijkonderwijs (voorheen vso-mlk, zie ook vmbo)
ROC	Regionaal Opleidings Centrum
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
so	secundair onderwijs
svo	speciaal voortgezet onderwijs (vso-lom en vso-mlk)
to	tertiair onderwijs
vavo	voortgezet algemeen volwasseneneducatie
vbo	voorbereidend beroepsonderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (samenvoeging van mavo, vbo, lwoo en pro)
vo	voortgezet onderwijs
vso	voortgezet speciaal onderwijs
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
wo	wetenschappelijk onderwijs
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
WVO	Wet op het Voortgezet Onderwijs

6. Literatuur

- Berenschot (1996), Beoordeling van voorgenomen maatregelen aangaande de financiële positie van de MBO/BBO-sector. Utrecht. Berenschot.
- J.B.J. Koelman, De financiële positie van Hogescholen, Kengetallen, normen en empirische toepassing. Enschede. Universiteit Twente.
- Moret Ernst & Young (1996), Een onderzoek naar de financiële positie van de BVE-sector in 1994. Utrecht. Moret Ernst & Young.

Noten in de tekst

- Meer gegevens over dit onderwerp zijn te vinden in het 'Jaarboek Onderwijs in cijfers' en in StatLine, de online databank van het CBS.
- Het secundair onderwijs (SO) bestaat uit het voortgezet onderwijs (VO) en het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE). Het VO omvat het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) – een samenvoeging van middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo), voorbereidend beroepsonderwijs (vbo), leerwegerondersteunend onderwijs (lwoo) en praktijkonderwijs (pro) –, hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). Het BVE bestaat uit het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en Educatie (inclusief inburgering). Tot het MBO behoort de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Educatie, met als doelgroep onderwijs voor volwassenen, omvat het voortgezet algemeen volwasseneneducatie (vavo), de basiseducatie en Nederlands als Tweede Taal (NT2).
- Het budget voor inburgering is vanaf 2003 overgeheveld van het Ministerie van OCW naar het Ministerie van Justitie. De gemeenten ontvangen een budget ten behoeve van nieuwkomers volgens de Wet Inburgering Nieuwkomers. De inburgeringscursussen worden door de gemeenten aan de ROC's uitbesteed. Zie ook het jaarrapport integratie 2005 (hoofdstuk inburgering) op www.cbs.nl. Dit is een gezamenlijke publicatie van het SCP, WODC en CBS. Voor internationale vergelijkingen van het secundair onderwijs wordt verwezen naar het internationale samenwerkingsproject Education at a Glance van de OESO.

